

Kuifje in Congo

Sinds vier jaar is Nico Vertongen, voormalig kabinetschef van havenscheper Delwaide, betrokken bij de heropbouw van de haven van Matadi in Congo. Als projectleider reisde hij al meer dan vijftien keer naar de vroegere Belgische kolonie. Hij was een bevoorrechte toeschouwer van de gebeurtenissen de voorbije jaren.

Door Janwillem Ravyst en Hannah Van Hoof

Het Congolese verhaal van het Antwerpse havenbedrijf begon in september 2003, op vraag van de Congolese overgangsregering. De minister die in die regering de bevoegdheid had voor transport, Joseph Olenghankoy, kwam toen voor het eerst op bezoek naar België en bezocht er de haven van Antwerpen. Daar heeft hij gevraagd of het Antwerpse havenbedrijf de heropbouw van de zeehaven van Congo in Matadi mee wilde steunen. “Onze toenmalige voorzitter, meneer Delwaide, vond het heel belangrijk dat de haven van Antwerpen iets zou doen voor Congo, dat we die uitgestoken hand moesten aannemen. Wij hebben ervoor gekozen om ons op lange termijn in te zetten, voornamelijk door advies en bijstand te geven, al leiden we bijvoorbeeld wel zelf de herstelwerken.” (meer info over het project: <http://www.congoforum.be>).

Zonder haven lukt het niet

Volgens Vertongen zijn er twee grote redenen waarom Antwerpen mee in het project is gestapt “Ten eerste is er natuurlijk de historische relatie tussen België en Congo. Er zijn vroeger, zowel in de tijd van de kolonie als in de jaren daarna, altijd veel contacten geweest met maritieme maatschappijen, zoals met de Compagnie Maritime du Congo en later met de Compagnie Maritime du Zaïre. Daarnaast zijn wij als overheidsbedrijf het best in staat om zoiets te doen. Een private onderneming kan wel eens iets ondernemen in de liefdadigheidssfeer, maar een langdurig engagement waarvan niet meteen een return te verwachten valt, kan je moeilijk van hen verwachten. Het is dus een taak die een publiek bedrijf wel past en wij vonden ook dat een noord-zuid engagement wel aansluit bij het soort bedrijf dat wij willen zijn.”

Met dit project probeert de haven van Antwerpen iets heel concreets te doen voor de Congolese bevolking. De sociaal-economische toestand van een ontwikkelingsland is immers sterk afhankelijk van de transportmogelijkheden en de in- en uitvoer. “Een slecht functionerende haven zorgt ervoor dat de prijzen veel hoger zijn, dat de import stijgt. In Congo is er heel veel invoer, van allerlei levensmiddelen, bouwmaterialen, enzovoort: dat land moet helemaal van op de grond opnieuw opgebouwd worden.” Toen de Belgen er voor de eerste keer kwamen, stelden ze vast in wat voor vervallen staat alles verkeerde. “Vandaag is de situatie nog altijd zo. Er komen al veel goederen binnen, maar door de slecht functionerende haven is er ook veel corruptie. Mensen moeten betalen om goederen de haven uit te krijgen, waardoor een simpele zak rijst uiteindelijk dubbel zoveel kost bij het buitengaan van de haven als bij het binnengaan. Dat is niet normaal, en het wordt uiteindelijk verrekend op de kap van de bevolking.” Men kwam dan ook tot de conclusie dat het functioneren van de haven het begin of het einde is van een ontwikkelingsbeleid. “Dat is de rol van een haven, en je ziet dat overal. De landen in Afrika die het net wat beter doen, hebben allemaal een eigen, draaiende haven.”

Dure verkiezingen

In december 2005 konden de Congolezen voor het eerst in een referendum stemmen over de nieuwe grondwet. Nico Vertongen was toen in het land en zag wat deze eerste stembusgang en de daaropvolgende presidentsverkiezingen teweegbrachten bij de bevolking. “Ik was onder de indruk van het enthousiasme van de gewone Congolees die voor de eerste keer aan een eerlijke verkiezing kon deelnemen. De mensen waren ongelofelijk enthousiast en je zag dat ook. Nagenoeg alle gesprekken, zelfs tussen pot en pint, gingen over politiek. Iedereen was er enorm mee bezig en iedereen stond zonder morren uren aan te schuiven om maar deel te kunnen nemen.”

De verkiezingen zelf verliepen vlot en zonder grote incidenten. Voor zover mogelijk in een reusachtig land met slechte verbindingen lijken de verkiezingen overal tamelijk correct te zijn verlopen. De organisatie van de verkiezingen kwam er grotendeels dankzij de grote financiële steun van enkele Westerse landen en de Verenigde Naties. Zij hebben tientallen miljoenen dollars uitgegeven om de verkiezingen te laten plaatsvinden. De resultaten zijn positief, maar de vraag is of Congo de komende jaren zijn verkiezingen zelf zal kunnen organiseren en financieren. Daar ligt een grote uitdaging voor het land en ook Vertongen heeft er zijn twijfels over, al doet dat voor hem geen afbreuk aan het belang van de verkiezingen. “Er is natuurlijk geen andere weg. Je kunt zeggen: met al het geld dat je nu in die verkiezingen steekt, bouwen wij een geheel nieuwe haven van Matadi. Dat had zelfs gekund voor de helft van dat bedrag. Ook in de media vroegen sommigen zich af waar dure verkiezingen goed voor zijn in een land waar zoveel basisbehoeften nog niet zijn vervuld, waar geen scholing is, geen openbaar vervoer, geen infrastructuur of wegen. Maar wat is het alternatief? Kan je zeggen: jullie zijn als volk niet volwassen genoeg om verkiezingen te houden, wij zullen hier de wegen wel komen aanleggen, verkiezingen zijn voor mensen die het al wat verder geschopt hebben?”

De noodzaak van democratische verkiezingen neemt niet weg dat ze het land effectief een hoge prijs hebben gekost. Verschillende infrastructuurwerken, ook in de haven van Matadi, lopen nu een grotere achterstand op. De Wereldbank, die noodzakelijk is om dergelijke projecten te financieren, heeft als budget enkel de bijdragen van haar leden en kan maar een bepaalde hoeveelheid steun aan één land geven. Ook van andere landen, met België als mogelijke uitzondering, kan men geen structurele steun op continue basis verwachten.

En nu, Kabila?

De verkiezingen zijn goed verlopen, nu is het aan de pas verkozen president om zijn nieuwe legitimiteit goed te gebruiken. Maar is Kabila wel een goede keuze als president? “Dat is heel moeilijk. Misschien is hij wel de minst slechte keuze, ja”, aarzelt Nico Vertongen. “Nu zal het pas blijken. De vraag is of het presidentschap van Congo wel zo’n geweldige job is. De Congolezen verwachten nu natuurlijk heel veel van Kabila: ze hebben voor hem gekozen, nu is het aan hem om effectief iets te veranderen. Je voelt dat de verwachtingen enorm hoog liggen voor hem en de regering Gizenga.” Dat kan een probleem vormen voor die nieuwe regering. De Congolezen willen na al die jaren verandering zien in hun eigen leven. Het algemene nut komt pas na het eigen onmiddellijke voordeel, een logische eis in een samenleving waarin aan bijna alles een chronisch tekort heerst. “Dat is een vraag waar wij dikwijls met elkaar over praten. Je komt in Congo heel veel corruptie tegen, maar die mensen zijn toch niet slechter dan wij? Waarom ben je corrupt? Het systeem werkt niet, en daardoor ontstaat corruptie.”

Ook bij de politici zelf is er een sterke regionale reflex, een voorrang geven aan de eigen mensen. Een minister of ambtenaar zorgt vooral voor zijn eigen provincie. “Je voelt dat ook in

Bas-Congo, de provincie van Matadi. De haven is eerst van hen, dan pas van de rest van het land. Dat merk je vaak in Congo: waar het geld eerst binnenkomt, blijft het meestal ook. De vrees van de mensen uit de havenprovincie dat een andere provincie gebruik zal maken van het geld dat hen toekomt, weerhoudt hen ervan om te kiezen voor een oplossing die de logica zelf is. Zo stuit je op problemen die niet opgelost geraken door die regionale reflex.” Een teken aan de wand is de recente grondwetswijziging voor meer lokale autonomie. Nieuwe provinciegrenzen lopen samen met etnische grenzen en de bevoegdheden van gouverneurs, provinciale parlementen en de centrale regering zijn niet precies afgebakend (Knack, 14/03/2007)

“Vous êtes nos oncles!”

De historische band tussen België en Congo gaat terug tot 1885, toen de Conferentie van Berlijn het gebied van Congo toewees aan de Belgische Koning Leopold II. De regering en het parlement stonden toe dat de kolonie in zijn privé-bezit kwam, omdat ze zelf weigerden enige financiële verantwoordelijkheid te dragen. Pas in 1908 werd het land een officiële Belgische Kolonie en dat zou zo blijven tot in 1960. Congo werd in die periode bestuurd door de Belgische Koning en de minister van Koloniën, daarin gesteund door de Kerk en enkele grote private ondernemingen. Aan het einde van de jaren vijftig was, net als in de rest van de naoorlogse koloniale wereld, de roep om onafhankelijkheid steeds luider geworden. In 1959 braken er zware rellen uit in de hoofdstad, waardoor de Belgische regering even in paniek raakte en het land in juni 1960 snel en op chaotische wijze onafhankelijk verklaarde. Die chaos zou lang kenmerkend blijven voor de relatie tussen de twee landen. In 1990 werd de structurele samenwerking tussen België en toenmalig Zaïre zelfs stopgezet, na de zoveelste onenigheid tussen president Mobutu en de Belgische regering (zie: Martelli, George, *Leopold to Lumumba. A history of the Belgian Congo, 1877–1960*, London, 1962, en www.congoforum.be).

Zeventien jaar later wordt de samenwerking weer opgenomen: op 8 maart 2007 ondertekenden de Congolese minister van Buitenlandse Zaken Antipas Mbua Nyalwisi en de Belgische minister van Ontwikkelingssamenwerking Armand De Decker een 'indicatief samenwerkingsprogramma'. Het akkoord voor de periode 2008-2010 belooft 195 miljoen euro voor de heropbouw van Congo, op voorwaarde dat de nieuwe Congolese regering in staat blijkt tot goed bestuur (De Morgen, 08/03/2007). Een week eerder was er al goed nieuws gekomen voor de regering in Kinshasa: Vlaams minister-president Leterme kondigde aan dat Vlaanderen vier projecten zou steunen in Congo. Hiervoor zou een kwart miljoen euro worden gebruikt uit het budget voor Duurzame Ontwikkeling en Landbouw. De Vlaamse regering steunde al projecten in andere ontwikkelingslanden, maar volgens Leterme 'kan en mag de evolutie in Congo ons niet onverschillig laten omwille van historische redenen' (De Morgen, 01/03/2007).

Over de herneming van de Belgische steun aan Congo is Vertongen erg positief: “Ik denk dat het goed is om de relaties tussen België en Congo weer op te nemen. De Congolezen zien de Belgen heel graag; ze zeggen altijd: ‘*Vous êtes nos oncles*’. Het is ongelofelijk, ik wist niet hoe sterk dat gevoel hier leefde tot ik er was, je bent een beetje Kuifje in Congo. Het is een land, zo groot, zo rijk aan alles, vooral aan menselijke kwaliteit. Je bent er welkom als Belg, omdat je Belg bent. Je kunt het moeilijk beschrijven, maar de relatie met dat land is iets dat ons kleine landje groot kan maken.”

Belgische politici lijken die band ook opnieuw ontdekt te hebben. Van een koningsbezoek tot een eredoctoraat voor Kabila: de nieuwe democratie in Congo moet gesteund worden. Over

deze recente initiatieven vanuit België is Vertongen kort. “Dat is Belgische politiek, dat heeft niets met Congo meer te maken. Er zijn verkiezingen bij ons in aantocht, dan komt dat weer naar boven. In Congo zou een bezoek van de koning de grootste gebeurtenis zijn sinds de onafhankelijkheidsverklaring. Maar ja, wie komt er dan in de schijnwerpers?” Een koningsbezoek is op dit moment misschien niet opportuun, maar de argumenten die tegen een bezoek worden aangehaald zijn volgens hem vaag en tegenstrijdig. “Ik vind het altijd heel flauw, argumenten als ‘die mensen moeten toch eerst bewijzen geven van goed bestuur’. Maar onze koning kan wel naar China om daar contacten te leggen en samenwerking te promoten. Dat land is toch ook geen voorbeeld van een zuiver democratisch regime?”

Nico Vertongen: “Onze relatie met Congo is iets dat ons kleine landje groot kan maken.”

Vertongen is er van overtuigd dat de relatie tussen België en Congo zal blijven bestaan. “Als een Congolees naar buiten kijkt, kijkt hij meteen naar België. Ze kennen ons en hebben vertrouwen in ons. Ook de generaties van na de koloniale periode. Het is een geprivilegieerde relatie. Er is maar één land in de hele wereld waarmee we zo’n relatie hebben.” Toch heeft hij zijn twijfels bij de Vlaamse investeringen. Een mogelijke splitsing van ontwikkelingshulp zou niet veel goeds brengen voor de mensen die we trachten te helpen, meent hij. “De tijdsgeest is er nu naar dat Vlaanderen zijn eigen ding wil doen. Vlaanderen heeft al eigen projecten, in Zuid-Afrika, Malawi en Mozambique. Ik vermoed dan ook dat na de verkiezingen in juni de discussie over de splitsing van de ontwikkelingssamenwerking verder gevoerd zal worden.” Er zal wel ernstig overlegd moeten worden want iedereen, van de NGO’s op het terrein tot kenners van ontwikkelingssamenwerking, keurt een splitsing af. Ze zeggen allen dat het gekkenwerk is om in een klein land de beperkte middelen nog eens in twee te delen. “Er zijn veel zinvolle redenen om het niet te doen. Waar komt het eigenlijk op neer? Is het de bedoeling er met een Vlaamse vlag te gaan zwaaien, of is het de bedoeling om iets te

betekenen voor de ontwikkeling van dat land met de middelen die je hebt? Van wie die middelen komen is dan toch bijzaak?"

Vertongen vreest ook dat als na de verkiezingen de ontwikkelingshulp gesplitst wordt, Vlaanderen zich uit Congo zal terugtrekken. "Dat zou geen goede evolutie zijn. Al bevindt het land zich in een uiterst Belgische en Franstalige context, Congo is ook een land voor de Vlamingen. Er zijn veel Vlamingen daar, ik heb zelf ook altijd familie in Congo gehad. Wie daar gewerkt heeft, zal daar Frans hebben gesproken. Je kunt er moeilijk anders en ik vrees dat de typisch Vlaamse reactie zal zijn om het aan de Franstaligen over te laten."

Humanitaire rompslomp

België is een klein land met beperkte middelen. Zelfs voor een relatief kleinschalig project als de heropbouw van de haven in Matadi is internationale steun nodig. "Wij hebben veel contacten met grote instellingen voor ontwikkelingshulp, omdat we van in het begin wisten dat we, zelfs als grote haven in Europa, geen ervaring hadden in Congo en dat we ook niet zoveel middelen hadden. Wij wilden eerst zien wat we konden bereiken en ons verder bescheiden opstellen. Daarom trachten wij ook altijd veel te bespreken met de mensen van de Wereldbank, omdat die instelling voor zo'n grote infrastructuur en voor andere ontwikkelingssamenwerkingsprojecten kan instaan." Het Belgische team heeft echter moeten vaststellen dat de Wereldbank vooral een heel grote bureaucratie is. Ze proberen voorlopig zelf met een klein groepje van twee ingenieurs en Vertongen beetje bij beetje iets te realiseren. "Ons verhaal is heel simpel. We hebben een mapje gemaakt waarin staat wat wij doen en hoe wij dat willen bereiken, maar eigenlijk kan ik dat ook op tien minuten zo uitleggen. Het eerste bedrag aan subsidies dat we hebben gekregen, was 500.000 euro. Dat is heel weinig om iets mee te doen. Maar dan hebben we rondgevraagd: wie kan er voor ons die werken uitvoeren binnen dat budget? Wie een voorstel indiende voor meer geld, had pech, want dat geld hadden we toch niet. Dat lijkt misschien een vreemde manier van werken, maar we hebben er wel heel snel al iets door kunnen realiseren."

Bij de Wereldbank gaat het om grotere bedragen, maar daarbij hoort een andere manier van werken die veel langzamer gaat. Het project voor de heropbouw van de haven heeft al twintig miljoen dollar toegewezen gekregen, maar de kandidaat-uitvoerders van de werken die zijn ingeschreven, vragen het dubbele van dat bedrag. Nu moet er eerst nog naar meer geld gezocht worden. Tot dan blijft die twintig miljoen bevroren. "Kijk, als je eerst gaat rondvragen wie de kandidaten zijn en allemaal offertes aanneemt die hoger zijn dan je budget, dan is er toch iets fout aan je werkwijze. Ik vind dat heel vermoeiend. Alles moet via Washington, daar moeten eerst de specialisten zich erover buigen, moeten er workshops georganiseerd worden... Dat het zo'n apparaat was, daar ben ik wel van geschrokken. Ik dacht dat het allemaal veel efficiënter was."

De huidige situatie in Congo is nog steeds zorgwekkend. "De levensomstandigheden zijn er zo slecht, dat is echt de grote menselijke miserie. Ik heb er mijn twijfels over of het snel de goede richting zal uitgaan. Er is nood aan een geldkraan die constant blijft stromen op volle kracht." Hoe ernstig de situatie ook is, Vertongen blijft wel optimistisch over Congo. "Ik geloof in de Congolees. Een Congolees is een ongelofelijke optimist, een heel sympathieke mens. Ik geloof ook in een aantal basisprincipes van de internationale politiek: Congo is te groot en er wonen te veel mensen, er is gewoon te veel potentieel. Daar moet iets uit kunnen groeien. Op dat vlak kun je het misschien vergelijken met landen als Indië en Brazilië, waar de economie nu sterk in de lift zit."

Koude douche

Enkele weken na het interview met Nico Vertongen barst de bom in Kinshasa. President Kabila wil zijn imago van slippendrager van het Westen afschudden en neemt harde militaire maatregelen tegen zijn voornaamste politieke tegenstrever Jean-Pierre Bemba.

Donderdag 22 maart ontstaan er rond het middaguur ernstige schietpartijen tussen het reguliere Congolese leger en de persoonlijke lijfwachten van voormalig vice-president Jean-Pierre Bemba. Aanleiding was het verzoek van Kabila om de persoonlijke wacht te herleiden tot een kleine kern van twaalf man; de andere soldaten dienden naar de kazerne te gaan. De vuurgevechten waren hevig en concentreerden zich in de centrale wijk van Kinshasa. Tijdens de gevechten tussen de presidentiële garde en de militie van Bemba kwamen honderden burgers en een onbekend aantal militairen om. Intussen lijkt de rust te zijn teruggekeerd, maar Bemba verlaat binnenkort het land om in Portugal ‘te revalideren van een operatie’. De kans is klein dat hij binnen afzienbare termijn terugkeert. Jean-Pierre Bemba verklaarde dat het de bedoeling van Kabila was om hem fysiek uit te schakelen: “Ze willen me elimineren” (Knack, 28/03/2007). De *de facto* leider van de politieke oppositie in Congo heeft een sterke aanhang in de hoofdstad en de kans op onlusten blijft bestaan, ook als hij het land verlaten heeft. Heeft de internationale gemeenschap zich dan vergist in Kabila?

Nico Vertongen was op dat moment in Kinshasa en zat vast tussen de strijdende partijen. “Ons hotel werd gesloten en wij dienden allemaal voor onbepaalde tijd binnen te blijven. Eten en drinken werd gerantsoeneerd. In de straten rond het hotel werd behoorlijk geplunderd en de mannen van Bemba hebben een tijd lang de buurt onder controle gehouden. Uiteindelijk werden zij zaterdagochtend verdreven en keerde de rust even vlug terug als de gevechten waren begonnen. Het was best wel akelig om de gevechten van zo dicht mee te maken. Jammer genoeg werd ook een dame in het hotel door kogels getroffen en is ze daar later aan bezweken.” De gretigheid van enkele Belgische politici om Kabila en de nieuwe regering aan te halen, blijkt nu op zijn minst voorbarig. De sceptici kregen gelijk en de Congolese bevolking zal weerom de dupe zijn. Nico Vertongen blijft echter geloven in de toekomst van dit enorme land. “Ja, ik blijf optimistisch, ook wat de democratie in Congo betreft. Dit was een spijtig voorval, maar in mijn ogen een *accident de parcours*.”

Wat valt er te verwachten van Congo de komende jaren? Het is gemakkelijk om tot een negatieve conclusie te komen en te stellen dat het nog generaties zal duren voor een land met zo’n reusachtige problemen er bovenop kan komen. Het klopt inderdaad dat de situatie nog steeds ernstig is en dat de financiële middelen die nodig zijn voor het herstel voorlopig niet aanwezig zijn. Het democratische gehalte van de nieuwe president en de regering Gizenga is op zijn minst twijfelachtig en politieke oppositie wordt nog steeds vervolgd. Dit alles doet echter niets af aan de noodzaak van een project als dat van de Antwerpse haven, als het die niet net versterkt. Elke verbetering in Congo zal geleidelijk aan en op beperkte schaal moeten gebeuren. Hulp terugtrekken op basis van hoge idealen zou enkel de Congolese bevolking treffen. En die heeft het de voorbije decennia al zwaar genoeg gehad.